

Székelyföld autonómiája a két világháború közti erdélyi magyar rendezési tervekben

MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont
Kisebbségkutató Intézet

Bardi.Nandor@tk.mta.hu

Miről beszélek?

1. Az erdélyi és a székely „kérdés” tartalma a két világháború között
2. Magyar kormányzati tervek
3. Nem kormányzati magyar elképzelések
4. Romániai magyar tervek, elképzelések

1. Az erdélyi és a székely kérdés, mint fogalom tartalma és átalakulása...

1. Erdélyi kérdés:

Erdély állami hovatartozása: Románia része/ Magyarország része
önálló

Erdély közigazgatási, gazdaságpolitikai pozíciója az adott államalakulaton belül:

adópolitika, állami fejlesztési politika,
saját, regionális intézmények,
önkormányzatiság hatóköre

Az Erdélyben élő etnikai csoportok egymás közti viszonyai

történeti Erdély/ jelenkori Erdély

2. A tervek, kezelési javaslatok tipológiája

A) Határváltoztatással

Erdély Magyarországon belül (autonómiával vagy nélküle)

Erdély Romániában (autonómiával vagy nélküle)

Önálló Erdély (kantonális közigazgatással vagy nélküle)

Erdély területének megosztása Ro és Mo között
(lakosságcserevel, nélküle)

Erdély, mint a Habsburg Birodalom vagy a Szovjetunió
koronatartománya/tagköztársasága

2. A tervek, kezelési javaslatok tipológiája

B) Határváltoztatás nélkül

Lakosságcsere, kivándoroltatás (Wesselényi, 1942, 1946, 1956-
századok, zsidók)

Homogenizációs, asszimilációs programok (Erdélyi Szövetség 1917,
LP országegyesítés: kultúrzóna/numerus valachicus
1940-44 Dél-Erdély, 1980-as évek etnokratikus legitimációja)

Etnikailag (sem) semleges modernizációs programok (századfordulós
iparosítás Dél-Erdélyben, 1921-es földreform, 1924-1925-ös
iskolatörvények, kultúrzóna, hatvanas-hetvenes évek városfejlesztése)

Nemzetiségi/kisebbségjogi törvénytervezetek, politikai határozatok,
szerződések (1848, 1863, 1868, 1918, Gyulafehérvári határozatok 1918,
Kisebbségi szerződés 1919,
1923 alkotmány, 1938-as alkotmány, Kisebbségi statutum 1938,
1945 nemzetiségi státútum)

Nemzeti autonómia tervek (személyi/kulturális, területi, székely)

3. Székelység, Székelyföld kérdése a két világháború között

a) Székely közületi autonómia, a Kisebbségi szerződés 11.§. révén, egyházi és oktatási intézményrendszer, mint külön entitás (közület).

b) A székely népfölösleg (80 ezer fő/ 150 ezer fő vándornépesség), birtokviszonyok, szociális problémák, regionális elmaradottság, megrekedt önellátó gazdálkodás, elszegényedési folyamatok.

Mai kérdés:

a romániai magyar nemzeti mozgalmon belül egy magyar dominanciájú régió létrehozása

a kettős hatalmi képletben belül a magyar etnokulturális túlsúlyú, önkormányzat(ok) létrejötte és annak intézményesülése, belső demokráciája

2. Székelyföld a magyar kormányzati tervekben

+ 1918 ősze **Erdélyi Szövetség** (Apáthy, Bethlen): föderalizálás helyett nemzetiségek felekezeti, közművelődési, gazdasági önkormányzata. *Kétnyelvű önkormányzatok, megyehatárok kiegészítésével. Az erdélyi autonómia elutasítása.*

+ **Jászi aradi ajánlata** (1918. november 13.) i:

kantonizációs megoldás

•A román területeken belül **egyes városok magyar autonómiát** kapnának: Petrozsény vidéke, Déva, Vajdahunyad vidéke, Resica, Szászváros vidéke, Lugos vidéke, Beszterce vidéke, Stájerlak vidéke, Belényes vidéke. A magyar területeken belül autonómiát kapna: Alibunár vidéke Torontálban, az avasi járás és a radnóti járás.

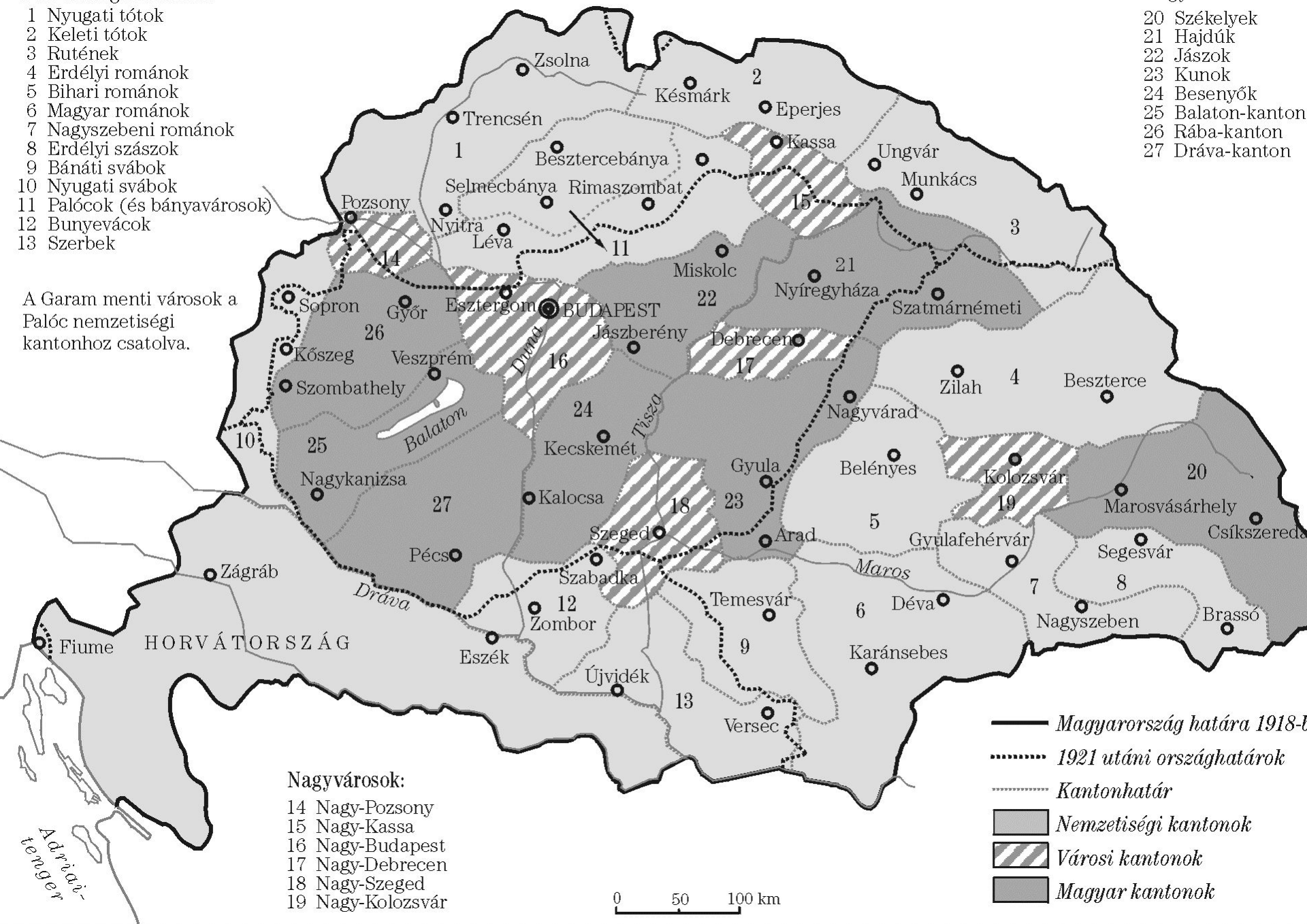
Nemzetiségi kantonok:

- 1 Nyugati tótok
- 2 Keleti tótok
- 3 Rutének
- 4 Erdélyi románok
- 5 Bihari románok
- 6 Magyar románok
- 7 Nagyszebeni románok
- 8 Erdélyi szászok
- 9 Bánáti svábok
- 10 Nyugati svábok
- 11 Palócok (és bányavárosok)
- 12 Bunyevácok
- 13 Szerbek

A Garam menti városok a Palóc nemzetiségi kantonhoz csatolva.

Magyar kantonok:

- 20 Székelyek
- 21 Hajdúk
- 22 Jászok
- 23 Kunok
- 24 Besenyők
- 25 Balaton-kanton
- 26 Rába-kanton
- 27 Dráva-kanton

+ **Székely Nemzeti Tanács**, 1918. november 28. marosvásárhelyi nagygyűlés:

A köztársaság területe Háromszék, Csík, Udvarhely, Maros-Torda, Torda-Aranyos megyékből valamint Moldva csángók lakta vidékéből és Brassó, Kis-és Nagyüküllő, Beszterce-Naszód megyék magyarlakta településeiből állna.

1,3 millió főnyi lakosság: 666 ezer fő magyar/ 460 ezer román/150 ezer szász

+ **Paál Árpád**: Emlékirat a semleges független székely államról, (1919. jan. 10.)

Székely köztársaság: a székely nemzet közgazdasági és történeti jogon megalapozott semleges állama

Területe: Brassó, Háromszék, Csík, Udvarhely, Maros-Torda megyék és Torda-Aranyos egy része

Gazdasági alapja: erdők, az állami monopóliumokkal ellátott állattenyésztés, államosított altalajkincsek, export-import monopólium

+ 1920 májusi Háromszéki, Udvarhelyi **tisztviselői követelés** a municipiális autonómiára

+ 1920 szeptember 40 település beadványa a békeszerződés 47§-a alapján

Székelyföld, a brassómegyi magyarok lakta területek, kisküküllő megyei magyar medence, Marostorda megye mezőségi felső határából kinyúló és Aranyostorda, Kolozs, Szolnok-Doboka, Szilágy megyéken átvonuló összekötő terület, és a Királyhágón túli területek

A máshol élők kataszterrel kapcsolódnának az önkormányzathoz

+ Csáki György, Békési András, Gyárfás Elemér: erdélyi autonómia tervek (román-szász-magyar elem)

+ Rugonfalvi Kiss István perszónáluniós terve

+ **Béketárgyalások** (1920 január 16., Jancsó, Bethlen készítette tervek)

Partium, Bánság Magyarországnál marad
Románoknak nemzeti autonómia Magyarországon belül
Független Erdély négy kerülettel:
többségében magyar// többségében román/
többségében szász, sváb// vegyes

választások nemzeti kataszter alapján és az egészről népszavazás döntene

+ **Francia magyar tárgyalások 1920 április-május** (Bethlen/ Csáky tervezet)
Partium megtartása
Bánság hovatartozásáról népszavazás
Történeti Erdélynek autonómia a Román államon belül

+ **Jancsó Benedek:** A román állam kiküldöttjei elé a románok részére jutott magyar területek kisebbségi védelme érdekében megoldandó kérdések (1920 november)

- a) sérelemgyűjtemény
- b) a romániai politikai közösségbe való integráció feltételei
- c) a nemzeti alapon való, társadalmi, gazdasági, közművelődési szervezkedés engedélyezése
- d) **két magyar autonóm terület:** a Székelyföld, Torda, Aranyos, Nagyilonda, Gyulafehérvár és Szamosújvár, Dés // //Szatmár, Bihar magyarsága.

magyar közigazgatási terület: Csík. Udvarhely, Háromszék, Maros-Torda maroszéki része, Torda-Aranyos aranyosszéki része

magyar vidék: magyar többségű járások és kisközségek magyar közigazgatása, Kis-Küküllő, Torda-Aranyos, Kolozs, Szilágy, Szatmár, Bihar,

magyar városok köre: helyi városi önkormányzat működtetése

+ 1928 **Bethlen: a független Erdély** gondolatának felvetése

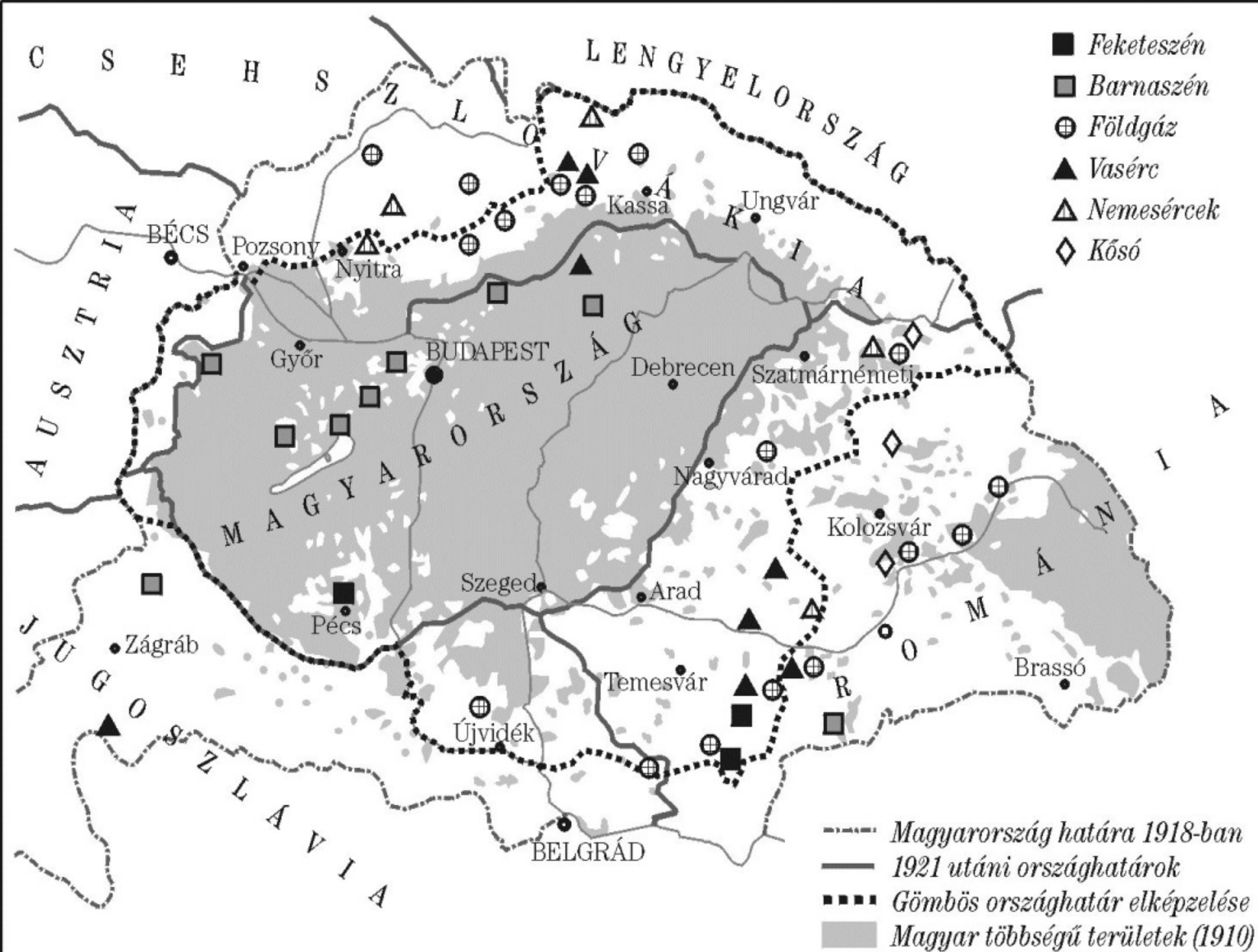
+ 1933 **Gömbös: fegyverkezési egyenjogúsítás/
kisebbségjogi garanciák a magyar kisebbségeknek/
határmódosítás: az elcsatolt területek megfelelése
Mo és az utódállamok között.**

A történeti Erdély határáig terjednek az igények: Avas-Kőhát-Gutin-Érchegység Mo-hoz / az Aranyos forrásvidékétől a Temes forrásvidékéig húzza meg a határt. (42.000 km, 1,58 M román visszacsatolása)

+ 1938: **Pataky Tibor: kulturális autonómia**

Balogh Artúr: Erdély Magyarországon belül

Rónai András: önálló Erdély/ etnikai megosztás

3. Magyar nem kormányzati elképzelések

+ **Rothermere terv** 1927 június 21. : határmenti területek majd a korrigált tervben a Székelyföld is.

+ **Magyar Revíziós Liga** 1928-1934

a) Határmenti magyar területek // b) javított Rothermerre vonal

c) Muravidék, Bácska, Bánság egyes részei, Kárpátalja, Kelet-Szlovákia, korridoros terv a Székelyföld felé

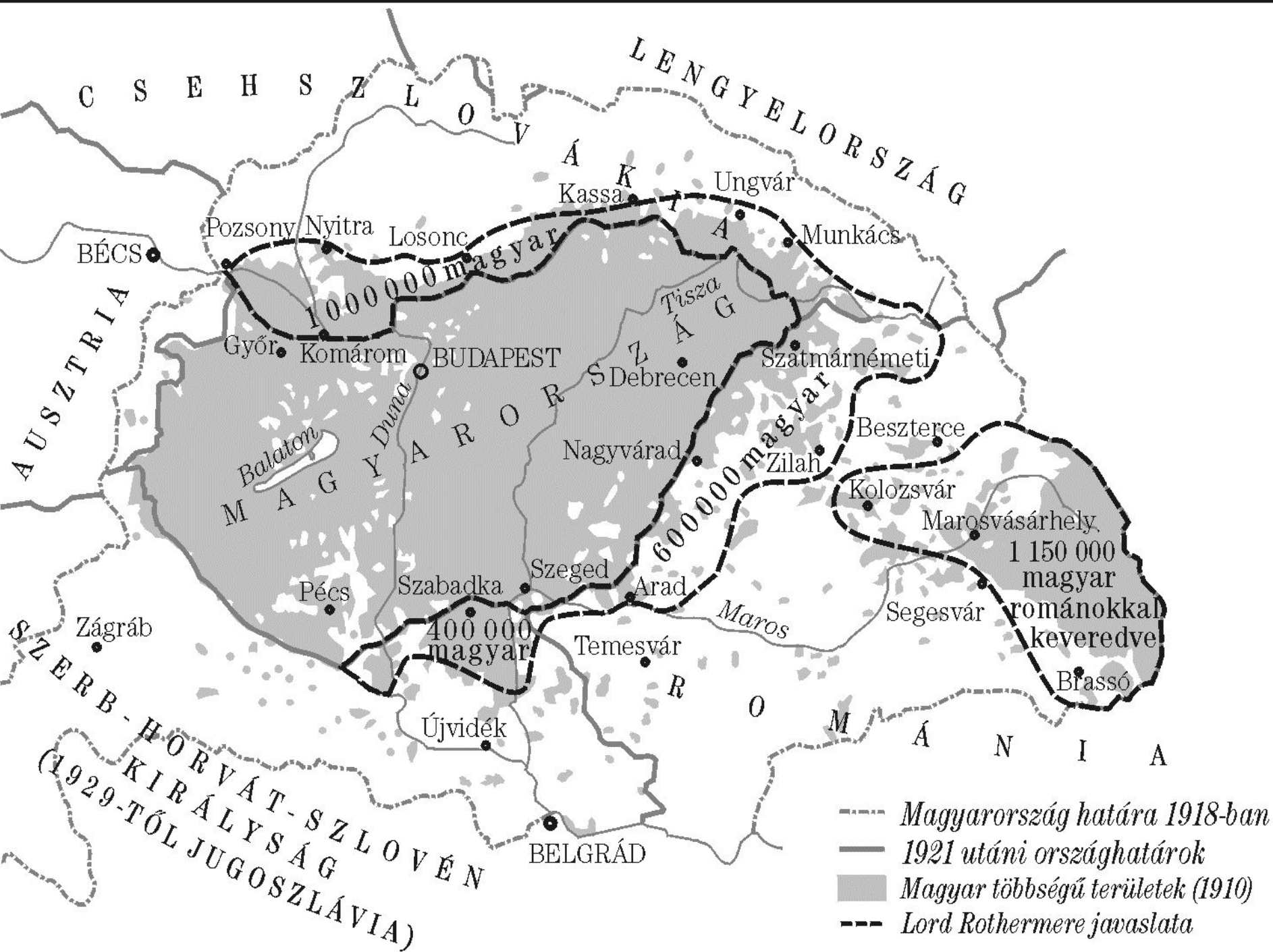
+ 1933-as **Bethlen angliai előadásai:**

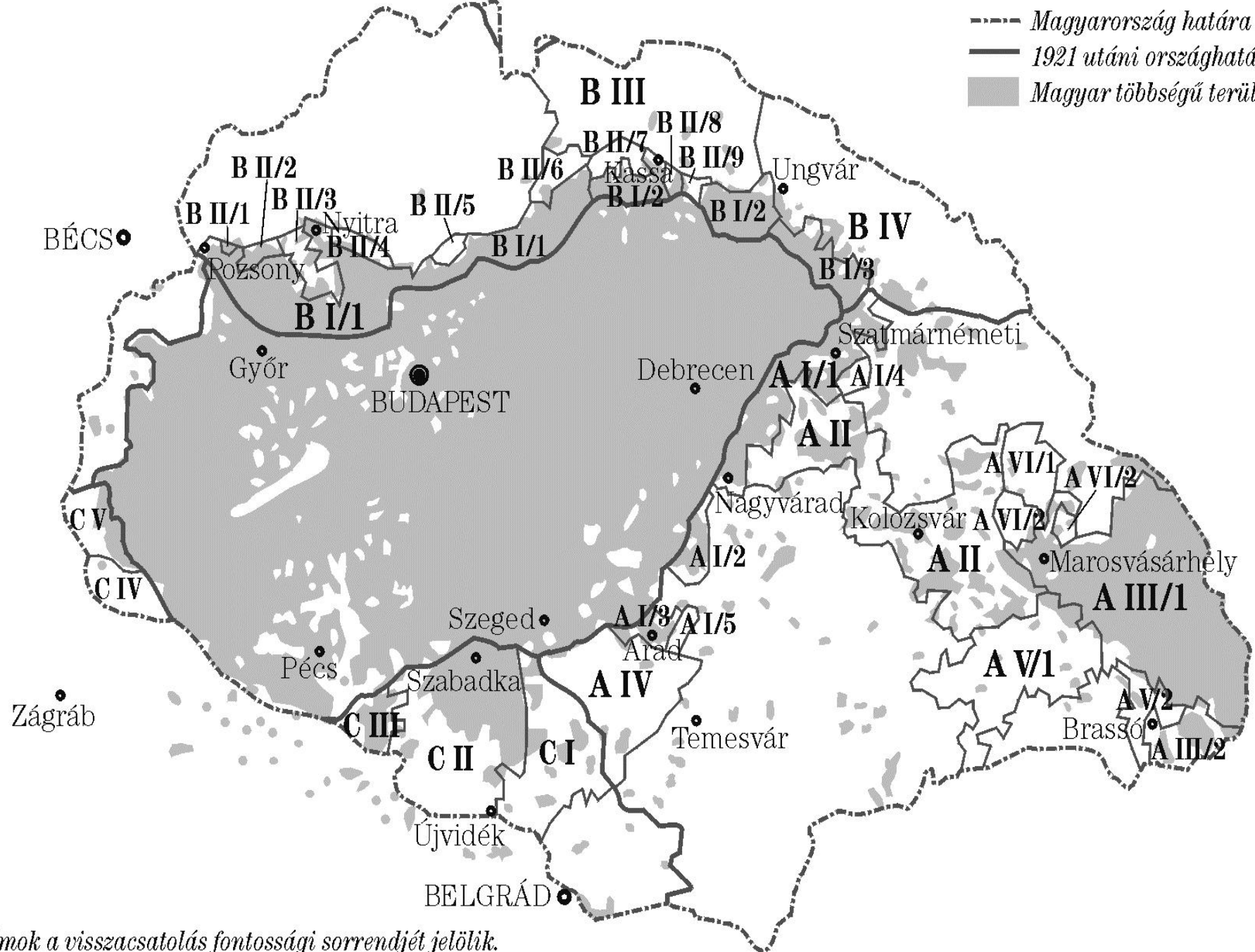
határmenti 700 ezer magyar vissza Magyarországhoz

elveti: a városi lakosság miatt a lakosságcserét/

nemzetközi kisebbségvédelmet/ határok légiesítését

önálló Erdély

Alföldi számok a visszacsatolás fontossági sorrendjét jelölik.

+ **1940 Bethlen** a német-osztrák-cseh-magyar kombináció helyett lengyel-magyar-román szövetség:

Erdély mint román magyar kondominium jelenik meg
Mo a Királyhágóig/Erdély, Krassó-Szörény és Temes keleti része/
regáti Románia Besszarábia és Dobrudzsa anélkül ,amit
Oroszország meghagy

+ **Államtudományi Intézet 1938-1940:**

- a) korridoros terv – Erdély megosztása
- b) önálló Erdély belső alkotmányossággal: a területi és a kulturális autonómia vegyes alkalmazásával

4. Erdélyi magyar koncepciók

+ **Kós Károly, Paál Árpád, Zágoni István Kiáltó szó** – Erdély autonómiája, belső nemzeti autonómiákkal

+ **Grandpierre Emil** – magyar nemzeti autonómia

nem szeparatista, *egyház, közoktatás, közigazgatás, igazságszolgáltatás*
(nemzetiségi, kisebbségi bíróság intézményének bevezetése)

közigazgatás: rendeletalkotási jog/ tisztviselő választási jog/ végrehajtói jog
autonóm területek:

1. Az összefüggő egységes nyelvű nagyobb terület

a) Maros, Csík, Udvarhely, Háromszék megyék, Brassó, Kis- és Nagy-Küküllő megyék Székelyföldhöz csatlakozó területei, a Maros-völgyén, Aranyosgyéresen át Aranyosszékkal, Kolozsvárral, Kalotaszeggel összekapcsolva.

b) Ugocsa, Szatmár, Szilágy, Bihar, Arad és Csanád megyék határszéli területei, a városokkal együtt.

2. Kisebb nyelvszigetek. **3.** Beékeltek egyes községek.

OMP 1924-es tervezet és pártprogram: egyéni jogok és emancipáció, egységőrzés, egyházi felekezeti oktatás megőrzése a Gyerkes Mihály kezdeményezte népiskolai mozgalommal szemben.

Program a **Társadalom kör számára**: hagyományos szász nemzetépítő program átvétele + elitképzés

Magyar Néppárt 1927-es tervezete: kulturális autonómia modell

Kisebbségi szerződés, 1919, mint hivatkozás:

10. CIKK

[...] Azokban a városokban és kerületekben, ahol jelentékeny arányban laknak faji, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó román állampolgárok, ezeknek a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más költségvetésekben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordíttatnak.

11. CIKK

Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett, vallási és tanügyi kérdésekben, helyi önkormányzatot engedélyezzen.

Maniu kisebbségi törvény ígérete (1929-1930)

a) Tusa Gábor, Papp József, Molnár Dénes, Búza László, Balogh Artúr, Mikó Imre
székely autonómia értelmezések

alapkérdés:

megvalósítható-e az egyházi oktatási rendszeren keresztül vagy világi (állami/önkormányzati) iskolákat kell létrehozni

ki az alanya a székely közületnek:

a székelyek/ székelyföldről származók/ székelyföldön élők

b) Jakabffy Elemér: Tervezet a „kisebbségi törvény” javaslatához

oktatás, közművelődés, jótékonyosság, közigazgatás és jogszolgáltatás

Országos kisebbségi nemzet (magyar, német, bolgár, orosz, ukrán, szerb)

nemzeti kataszter

Országos Kisebbségi Nemzeti Tanácsok

országos kisebbségi nemzeti iskolák

hivatalos társnyelv

hivatalos kisegítő nyelv

Kisebbségügyi Bíróság

c) Paál Árpád: Törvény a székely községek közművelődési önkormányzatáról a Párizsban 1919 december 19-én kötött nemzetközi szerződés 11. cikke alapján (1931)

székely község: összeíratkozás, a történelmi Székelyföld azon része, ahol 50%-nál nagyobb a magyar lakosság aránya

funkciója: tagjai egyházi és iskolai ügyeit az állam felügyelet mellett a helyi önkormányzat véggezte

székely községi helység

székely községi vidék (egyházi, iskolai, népművelési, jóléti ügyek intézése)
helységenként 2-4 képviselő, középiskolák, tanfelügyelet, inasotthonok, közbirtokosság)

Csíkszentmárton, Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Barót, Kézdivásárhely, Kovászna, Sepsiszentgyörgy, Marosvásárhely, Szászrégen, Nyárádszereda, Oklánd, Parajd, Székelykeresztúr, Udvarhely.

székely községi központ

otthonterület:

1. a község érdekeltségébe tartozó egyházi és iskolai ingatlanok és jogaik,
2. a községi közbirtokosság ingatlanai,
3. a helységenként összeírtak a község területén lévő ingatlanai,
4. a helységben illetékes politikai közösség (az állami közigazgatás szerinti község) belső és külső határainak arányos része.

-finanszírozás: elővásárlási jog, közbirtokosság, adó $\frac{1}{4}$ -e, közművelődési költségek // lemondanak az állami finanszírozásról

+ OMP 1933-as marosvásárhelyi nagygyűlésének határozata

székely községeknek a maga vallási és iskolai ügyeiben önkormányzatot kell adni, az állam főfelügyelet mellett, az önkormányzat az összes romániai lakosokra kiterjesztessék az egyházi iskolai autonómia visszaadása

Pál Gábor: Törvényjavaslat a "Szövetséges és Társult-Főhatalmak" valamint Románia között 1919 évi december 9-én Párizsban kötött kisebbségi szerződés 11. cikkében biztosított kulturális önkormányzat életbeléptetéséről (1935)

Magyar Kultúrszövetség (a régi székek magyar lakóiból, 3 év múlva kiterjesztése az egész magyarságra)

21 tagú Magyar Kultúratanács, Magyar Kultúrigazgatóság:
megyénként tanfelügyelőségek, és iskolaszékek létrehozása

Következtetések

- Székelyföld mint tömbmagyar probléma
- A magyar és a román nemzetépítés félelmei a szepartizmustól
- Egyházi monopolhelyzet vagy stabil intézményrendszer?
- Kisebbségi szerződés, mint hivatkozási alap az erdélyi magyar önkormányzatisághoz, amely nem politikai realitás, hanem nyilvánosan vállalható politikai mozgósító szereppel bírt.